

LAUSUNTO

Helsinki, 20.4.2018

ULKOMINISTERIÖ

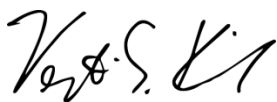
Viite: HEL7M0743-13

Asia: Lausuntopyyntö; Luonnos Suomen ensimmäiseksi raportiksi vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen (CRPD) täytäntöönpanosta

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveyspoliittinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on 224 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäsenenä 71 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja: erityisasiantuntija Päivi Kiiskinen, paivi.kiiskinen@soste.fi, puh. 0400 516 018

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Vertti Kiukas

pääsihteeri

SOSTE

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry
SOSTE Finlands social och hälsa rf
SOSTE Finnish Federation for Social Affairs and Health

www.soste.fi

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry kiittää saamastaan lausuntopyyntöä. Olemme tässä lausunnossamme nostaneet raportista esiin muutamia kohtia. Yksityiskohtaisimmissa kommenteissa SOSTE tukee jäsenjärjestöjensä lausuntoja. Toivomme, että seuraavat kommentit otetaan huomioon raportin jatkovalmistelussa:

1 – 4 Artiklat

Toimintaohjelmat

Kohta 13 lisäyksenä: Tavoitteet ja toimenpiteet ovat hyvin yleisluonteisia. Useiden toimenpiteiden kohdalta puuttuu konkretia tai ne ovat jo meneillään olevia toimia.

Vammaisten henkilöiden lukumäärä

Yleisenä huomiona haluamme nostaa esiin, ettei vammaisten henkilöiden lukumäärää voi määrittellä vain vammaispalvelulain ja kehitysvammalain perusteella myönnettyjen palveluiden käyttäjämäärien perusteella. Kehitysvammalaki ei erota onko kehitysvamma vaikea, keskivaikea tai lievä kun toisaalta suurin osa vammaispalvelulain palveluita vaatii, että henkilö on vaikeavammaisen. Tämä tarkoittaa, että vammaispalvelulain käyttäjät ovat yleensä vaikeavammaisia, kun taas ne henkilöt, joilla on lievä tai keskivaikea vamma käyttävät esimerkiksi sosiaalihuoltolain palveluita tai yleisiä palveluita. Tämä korostuu erityisesti uuden vammaislainsäädännön astuttua voimaan. Tuolloin sosiaalihuoltolaki tulee olemaan ensisijainen laki kaikille vammaisille.

Vammaisten henkilöiden osallisuus

Kohta 31 lisäyksenä: Aito osallisuus ei toteudu pelkän muodollisen kuulemisen kautta. Se edellyttää avoimuutta, jatkuvaa vuoropuhelua ja sitä, että valmisteluun päästään konkreettisesti mukaan tekemään. Erityisesti loppuvaiheen valmistelu on usein virkamiestyötä, johon on vaikeampi päästä mukaan. Vammaisten elämään vaikuttavat muutkin lait kuin vammaislainsäädäntö. Osallisuutta tulee lisätä kaikkien ministeriöiden osalta, myös osallisuuden toteutumisen tapoja tulee kehittää.

Useat järjestöt ovat YK: Luonnos 5. ja 6. määräaikaisraportiksi lapsen oikeuksien yleissopimuksen ja lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin tehdyn valinnaisen pöytäkirjan täytäntöönpanosta tehdyn raportin kommentoinneissa tuoneet esiin **vammaisten lasten kuulemisen ja osallisuuden** (kohta 32) osalta seuraavaa:

- Vaikka lapsen oikeuksien sopimuksen sekä vammaissopimuksen velvoitteet luovat valtiolle selkeän ja vahvan velvollisuuden tukea vammaisten lasten osallistumista ja vaikuttamistyötä, se on kuitenkin onnistunut erittäin puutteellisesti.
- Lapsiryhmänä vammaisten lasten osallistuminen vaikuttamistoimintaan on vähäistä. Edelleen aikuiset pitkälti tekevät vammaisia lapsia koskevat päätökset ja lapset ja nuoret itse jäävät heitä koskevien päätöksentekoprosessien ulkopuolelle. Vammaisille henkilöille tarkoitettujen palvelut

suunnitellaan ja toteutetaan paljolti aikuisten ehdoilla ja unohdetaan, etteivät ne sellaisenaan useinkaan riitä lapsille.¹

- Erityisesti niillä lapsilla, jotka eivät kommunikoi puheella vaan käyttävät vaihtoehtoisia kommunikaatiokeinoja, on vaikeuksia toteuttaa osallistumisen oikeuttaan ja saada näkemyksensä ja mielipiteensä esille. Tarvitaan lisää tietoisuutta vammaisten lasten osallistumisoikeuksista ja niiden toteuttamisen keinoista läpi koko palvelujärjestelmän.
- Lapsen mahdollisuutta osallistua tulee parantaa kaikilla tahoilla. Sosiaali-, terveys-, opetus- ja kuntoutuspalveluissa tulee kuulla lasta häntä itseään koskevissa asioissa, mutta kuulemisen edellytyksenä olevia kohtuullisia mukautuksia kommunikoinnin ja ymmärtämisen tukemiseksi ei riittävästi tehdä. Viittomakielen ja puhetta tukevien ja vaihtoehtoisten kommunikointikeinojen tukena ja lisäksi tulee käyttää selkokieltä ja esimerkiksi kuvia asioiden havainnollistamiseksi.
- Lastensuojelun Keskusliitto yhteistyössä on usean eri viranomais- ja järjestötoimijan kanssa toteuttanut verkkojulkaisun oppaaksi ja työvälineeksi sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille vammaisen lapsen näkemysten selvittämiseen.²
- LSKL:n, Metropolia AMK:n ja KELAn yhteishankkeessa Lapsen Oikeus Osallistua Kuntoutukseensa – lapsen edun arviointi³ tuotettiin vaativaan lääkinälliseen kuntoutukseen työvälineitä, jotka vahvistavat lapsen osallistumista ja mahdollistavat voimavaralähtöisen, lapsen, perheen ja ammattilaisten yhteisen oppimisprosessin.⁴

Kohta 33. lisäyksenä: Osa vammaisneuvoistoista on yhdistettyjä vanhus- ja vammaisneuvostoja. Vammaisneuvostojen kokoonpanossa pyritään ottamaan huomioon kaikki eri vammairyhmät, mutta käytännössä tämä ei toteudu esim. kehitysvammaisten henkilöiden edustus vammaisneuvostoissa on pieni ja heidän on vaikea saada äänensä siellä kuuluville.

Maakuntaudistuksen myötä tuleviin maakuntiin perustetaan vammaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi maakunnan vammaisneuvosto.

Lisäyksenä:

Tällä hetkellä valmistellaan sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistusta, jossa ko. palveluiden järjestämisvastuu siirtyy maakunnille. Uudistus astunee voimaan 2020. Maakunnissa palveluiden valmistelu on käynnissä. Ei ole valtakunnallisesti tutkittua tietoa, miten vammaiset ja vammaisjärjestöt

¹ Ks. Ahola, Sanna & Pollari, Kirsi: Lapsella on oikeus osallisuuteen – vammaisuudesta riippumatta. Päätösten tueksi 1/2018, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (julkaisu tulossa alkuvuodesta 2018).

² Kirsi Pollari ja Virve Toivonen (toim.). Vammaisen lapsen näkemysten selvittäminen. Opas sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille. Lastensuojelun Keskusliitto, 2016. <https://www.lskl.fi/verkkokauppa/vammaisen-lapsen-nakemysten-selvittaminen/>

³ Sipari, Salla, Vänskä, Nea & Pollari, Kirsi: Lapsen edun toteutuminen kuntoutuksessa. Osallistumista ja toimijuutta vahvistavat hyvät käytännöt. Sosiaali- ja terveysturvan raportteja 5/2017 <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/220550>

⁴ Lapselle merkityksellinen toiminta kuntoutuksessa – Lapsen Metkut <http://metropolia.e-julkaisu.com/lapsen-metkut/>

ovat päässeet osallistumaan valmisteluun. Osallisuus on kuitenkin ollut hyvin sattumanvaraista ja vaihtelee maakunnittain.

5 artikla: tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

Haluamme kiinnittää huomiota, ettei raportissa ole käsitelty eri vähemmistöön kuuluvien vammaisten tilannetta. Raportissa mainitaan ainoastaan tutkimushankkeesta saamelaisten sisäisten vähemmistöryhmien perus- ja ihmisoikeustilanteesta.

YK:n vammaissopimuksen johdannon p) kohdassa on kiinnitetty huomioon sekä eri kielivähemmistöön, että alkuperäkansaan kuuluviin vammaisiin ja tunnustettu että he voivat kohdata vaikeita olosuhteita. Hallituksen kertomuksesta kielilainsäädännön soveltamisesta 2017 (Hallituksen julkaisusarja 8/2017) käy ilmi, että sekä ruotsinkielisten että saamenkielisten pääsy sosiaali- ja terveystalouteen omalla äidinkiellään on osittain puutteellinen ja nämä kielivähemmistöt eivät pääse yhdenvertaisesti sosiaali- ja terveystalouteen suomenkielisiin verrattuna. Löytyy myös alueellisia eroja ja eroja riippuen siitä missä kunnassa henkilö asuu. (s.61 Kielikertomus). Ruotsinkieliset vammaiset eivät pääse myöskään keskenään yhdenvertaisesti palveluihin omalla äidinkiellään, mikä osittain riippuu henkilön diagnoosista tai vammasta. Tämä johtuu olemassa olevista rakenteista, kuten ruotsinkielisestä kehitysvammaisten erityishuoltopiiristä. Kielikertomuksessa on todettu, että ”ruotsinkieliset ovat toisin sanoen epätasa-arvoisessa asemassa sekä suomenkielisiin että toisiinsa nähden.”

Tuoreessa päätöslauselmassaan maaliskuussa 2017 Euroopan neuvoston ministerikomitea on antanut seuraavan suosituksen välittömäksi toimeksi: ”Tehostetaan pyrkimyksiä varmistaa, että sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja on asianmukaisesti saatavilla jokaisen ensimmäisellä kielellä, erityisesti ruotsin ja saamen kielillä, ja että hallinnon uudistusten yhteydessä taataan vähemmistöihin kuuluvien kielelliset oikeudet.” (s. 60 ja 61 Kielikertomus) Kielikertomuksessa myös todetaan, että ” Ruotsinkieliset vammaiset ovat vähemmistö vähemmistössä. Haavoittuvaisen asemansa takia heillä saattaa myös olla heikommat edellytykset vaatia palvelua omalla kielellään. Omakielisten vammaispalveluiden saatavuuteen tulee kiinnittää enemmän huomiota.” (s.78)

Kohta 53, lisäyksenä: Pohjoismaisen hyvinvointikeskuksen raportin ”Experiences of inclusion and welfare services among Finnish Sámi with disabilities 20017” mukaan saamelaiset vammaiset kokevat moniperusteista syrjintää. (s.41)

8 artikla: tietoisuuden lisääminen

Lisäyksenä:

Ratifiointin jälkeen lainsäädäntövalmistelussa on huomioitu yleissopimus viittaamalla siihen perusteluteksteissä. Itse lakiesityksen kohdalla on ollut vielä ristiriitaisuuksia. Perusteluteksteissä oletetaan esim. palveluntuottajien / kunnan / maakunnan / työnantajien tuntevan yleissopimuksen artikkelit. Käytäntö on kuitenkin osoittanut, että tietoisuudessa vammaisten henkilöiden oikeuksista ja ylipäätään vammaisuudesta on vielä parannettavaa.

9 Artikla: esteettömyys ja saavutettavuus

Kohta 72. Lisäyksenä: Hissittömiä asuinkerrostaloja on suhteellisen paljon. Vuonna 2016 kolmekerroksisissa rakennuksissa olevista 352 000 asunnosta oli 19 prosenttia talossa, jossa oli hissi.⁵

Kohta 92. Lisäyksenä: Käytännössä palvelun käyttäjiä ei kuulla eikä heidän näkemyksiään ja tarpeitaan huomioida palveluja hankittaessa eikä heillä ole käytössään tehokkaita oikeussuojakeinoja silloin, kun hankintamenettelyllä loukataan heidän oikeuksiaan.

Kohta 93 Päivitys: Parhailtaan eduskunnan käsittelyssä⁶ on kansalaisaloite⁷, jossa vaaditaan, ettei hankintalakia sovelleta sellaisten vammaispalveluiden hankintaan, joissa on kyse vammaisten henkilöiden välttämättömän huolenpidon ja tuen tarpeista ja tarpeisiin liittyvistä palveluista asumisessa ja jokapäiväisessä elämässä.

Kohta 98 Päivitys / lisäys: Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi digitaalisten palvelujen tarjoamisesta⁸ sekä muutoksista sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa annettuun lakiin oli lausuntokierroksella 1.3.2018 asti. Tavoitteena on, että hallituksen esitys laiksi digitaalisten palvelujen tarjoamisesta annettaisiin eduskunnalle kevätistuntokaudella 2018 ja laki astuisi voimaan 1.9.2018.

Kohta 112 lisäyksenä: Viime aikoina tyytymättömyys tulkkauspalveluihin on lisääntynyt. Kelan vammaisten tulkkauspalvelusta on tehty useita kanteluita Eduskunnan oikeusasiamiehelle ja Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle sekä vuonna 2017 toteutettuun kilpailutukseen hankintaan liittyen 19 kantelua markkinaoikeuteen.⁹

12 artikla: yhdenvertaisuus lain edessä

Lisäyksenä:

Tämän hetkessä lainsäädännössä ei ole tuettua päätöksentekoa koskevia säännöksiä. Tuettua päätöksentekoa on mahdollista kuitenkin myöntää esimerkiksi muuna palveluna vammaispalvelulain perusteella tai muuna erityishuollon palveluna kehitysvammalain perusteella. Uuteen vammaislainsäädäntöön ehdotetaan joustavaa valmennusta ja tukea koskevaa pykälää, johon sisältyisi myös tuettu päätöksenteko. Tulevan sote-uudistuksen valinnanvapauden toteutumisessa tuetun päätöksenteon saatavuus tulee olemaan keskeistä monien erityisryhmien kohdalla.

19 artikla: Eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä

⁵ Tilastokeskus – Asuntokanta 2016: https://www.stat.fi/til/asas/2016/01/asas_2016_01_2017-10-11_kat_001_fi.html

⁶ Kansalaisaloite Ei myytävänä! eduskunnan talousvaliokunnan käsittelyssä <https://www.eduskunta.fi/FI/tiedotteet/Sivut/talousvaliokunnan-kuuleminen.aspx>

⁷ Ei myytävänä! – kansalaisaloite: <http://www.eimyytavana.fi/>

⁸ http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/10623/digitaalisten-palvelujen-tarjoamisesta-135-lausuntoa

⁹ <https://yle.fi/uutiset/3-10161525>

Kohta 277, lisäyksenä: Käytännössä Kehas-periaatepäätöksen tavoitteita ei ole saavutettu eikä lasten laitosasumista ole lakkautettu. Huolestuttavaa on, että lasten määrä kehitysvammalaitoksissa on noussut, kun uusia lasten laitossijoituksia on edelleen tehty. Myös YK:n vammaissopimuksen kansallisessa toimintaohjelmassa on kiinnitetty tähän huomiota.

Vammaisten lasten laitosasumisen purkua ovat vaikeuttaneet riittämätön tuki perheille, mielenterveyspalveluiden kyvyttömyys vastata kaikkiin esimerkiksi haastavaan käytökseen liittyviin ongelmiin sekä avohuollon palveluiden puute. Kuntien säästäessä on peruskouluissa ollut merkittäviä haasteita opetuksen tarjoamisessa esimerkiksi haastavasti käyttäytyville vammaisille lapsille. Laitokseen päättymisen seurauksena muutenkin vammaisilla lapsilla ja nuorilla vammattomiin ikätovereihin verrattuna suurentunut syrjäytymisriski kasvaa olennaisesti, eivätkä lasten osallisuus ja itsemääräämisoikeus laitospolitiikassa toteudu.

27 Artikla: työ ja työllistyminen

Lisäyksenä seuraavat:

- Osatyökykyisten työmarkkinatilanne ja työllistymispalvelut¹⁰ tullaan kartoittamaan Sosiaali- ja terveysministeriön uuden selvityksen avulla. Selvityksen on määrä valmistua 31.10.2018 mennessä.
- Osana OTE kärkihanketta työmarkkinakeskusjärjestöt sekä sote- ja vammaisjärjestöt sitoutuivat joulukuussa 2017 etsimään yhdessä keinoja osatyökykyisten työllistymiseksi¹¹. Kaikki osapuolet sitoutuvat pitkäjänteiseen yhteistyöhön osatyökykyisten työmarkkina-aseman parantamiseksi.
- Osatyökykyisten työmarkkina-aseman parantamiseksi tarvitaan aitoa poliittista johtajuutta, määrätietoista asenteiden muokkausta, yhteistyötä työmarkkina- ja vammaisjärjestöjen kesken sekä asian tukemista myös lainsäädännön keinoin.

¹⁰ http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/osatyokykyisten-tyomarkkinatilanne-ja-tyollistymispalvelut-kartoitetaan

¹¹ http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/osatyokykyisten-tyollistyminen-yhteinen-tahtotila-luotu-nyt-sanoistatekoihin